

99 1794. 26 Lipca

POSTANOWIENIE DOZOROW

I PRZEPISY DLA DOZORCOW I NAUCZYCIELOW

W DOZORACH.

Rada N. narodowa, dopełniając uniwersał, zalecający w ziemiach i powiatach ustanowienie dozorów, a w nich dozorców i nauczycielów, następujące względem wyboru ich i powinności przepisuje i zachowane mieć chce prawidła.

ARTYKUŁ I.

Ustanowienie dozorów i dozorców.

1mo. Kommissyje Porządkowe, każda *respective* w swojej ziemi i powiecie, uczyniwszy podział geograficzny, zakreślą dozory w miarę ludności. Dozór ieden 1,000. dymów, a najwięcej 1,200. obeymować będzie, w obrębie naywygodniejszy, ile być może, tak dozorcóm dla częstego obieżdżania, iak i mieszkańcom dla łatwego udania się do dozorczy.

2do. Podział ten, aby w pierwszym ustanowieniu swoim, iak nayrychley do skutku mógł być przywiedziony, komissyje przeznaczą, z pośród siebie, albo z pomiędzy obywatelów zaufania godnych, osoby, przez sekretne kreski wybrane, któreby ziemię lub powiat obiechały, i rostrząsnąwszy wszystkie zamiaru tego widoki, iak nayprzyzwoiciey rzeczony dozory oznaczyły, bez względu na wszelkie interesy prywatne, wygodnemu podziałowi dozorów przeciwiące się. Ciż obywatele, wysłani od komissyi porządkowey do podziału województwa, ziemi lub powiatu na dozory, obieżdżając okolice, wywiedzą się o zdatnych osobach na dozorców, albo ie upatrzą famis spiszą listę, z dokładną o nich informacją, i z opinią, gdzie któremu dozór może być oddany. Takową listę kandydatów, do potwierdzenia lub odmiany, komissyi porządkowey prześlą; a ta bądź tych famych, bądź przez swoją znajomość, albo przez innych obywatelów mając sobie zaleconych kandydatów, wybierze z nich dozorcę większością sekretnych kresek.

3tio. Dozorcy mogą być ludzie iakiegokolwiek bądź stanu i kondycyi, byleby cnotliwi, rozsądni, o chciwość albo związki szkodliwe nie podejrzani, ani podle komu obowiązani, umiejący czytać, pisać i rachować, dobrą sławę w okolicy mający, w tej lub sąsiedzkiej części powiatu osiedli, albo przynajmniej od lat kilku zamieszkali.

4to. W czasie lat następnych, komissya porządkowa dozorców wybierać będzie, za poprzedzającym w każdym dozorie z ambon obwieszczeniem, aby każdy obywatel, mieszkaniec, miasteczkowe urzędy, lub włościan gromady, każda od siebie upatrzonych w swoim dozorie do komissyi porządkowey podawali kandydatów, z których komissya porządkowa iednego, przez sekretne kreski obierze i za dozorcę ogłosi.

ARTYKUŁ II.

Obowiązki dozorców.

1mo. Dozorców powinności będą następujące: Trzymać lud dozorowi ich powierzony w posłuszeństwie prawa i rządu, tudzież zwierzchności miejscowych, których dostrzegać mają, aby ludzkość i sprawiedliwość zachowując, nie popełniały uciążliwości, zdzierstw, albo gwałtów, na osobach i majątkach.

2do. Pilnować, aby wszelkie rozrządzenia rządowe, iak naystarowniey wykonywane były.

3tio. Dozierać, aby dziedzice, właściciele ziemi, lub ustanowiona przez nich miejscowa zwierzchność uskuteczniała te ulżenia, iakie z opieki rządu włościanom są ogłoszone; a nawzajem, aby włościanie pełnili powinności w opłatach, lub posługach gruntowych, według dawnych umów, lub nowo zawartych kontraktów z właścicielami ziemi.

4to. W rozeznaniu spraw, iakie między włościanami, a miejscową ich zwierzchnością wypadną, czy to z umowy, czy inwentarza, czy innych kontraktów gruntowych, czy z niedokładnego, lub zawiedzionego wypełnienia wzajemnych obowiązków i publiczney powinności, bezwzględną zachować sprawiedliwość.

5to. Dozorca dawać będzie pilne baczenie na to wszystko, co się tylko tycze publicznego bezpieczeństwa wewnętrznego lub zewnętrznego. Za dostrzeżeniem iakiey grożącej okoliczności, dozorca natychmiast uczyni komisji doniesienie, i o wczesne zaradzenia śródki dopomni się: baczność dozorcy szczególniey zwrócona będzie na to, aby w obrębie dozoru iego nie znajdowali się żadni szpiegowie, włóczęgi, przekupnie, ludzie szkodliwi przez podeyscie prostoty włościan, podeyrzani, bez sposobu życia i siedlika pewnego, zbiegi wojskowe, i wszelkie osoby albo przeciw zwierzchnościom co knujące, albo ludowi wrazenia przeciwne rządowym prawdom czyniące. Pierwszych ścigać, a po examinie, gospodarzom do roli, albo rzemieślnikom do warsztatów, albo komendom blizkim do wojska odrywać; drugich wyższy zwierzchności rządowej, to jest komisji porządkowej doniesć powinien.

6to. Mieć będzie spisaną ludność swojego dozoru, a co kwartał będzie rekwirować u plebanów miejscowych o wypisanie z metryk liczby nowo urodzonych, poślubionych i zmarłych, z wyszczególnieniem płci, podług wzorów od komisji podać się winnych; które to metryki, za każdym razem zweryfikowawszy, przy świadectwie dwóch sąsiadów, osiadłych obywatelów, iako zwierzchnik dozoru podpisze. A w końcu, to jest na 5ty dzień Stycznia, rapport ludności całoroczney do komisji porządkowej odeśle.

7mo. W czasach trudnych dla rolnictwa, przez zmniejszenie przypadkowe ludności w dozorze, dozorca zniechę się z włościanami, i właścicielami, dla obmyślenia śródków zaradzenia złemu. Sposoby pomnożenia albo sprowadzenia naiemnika obmyśli. Urządzenia robocizny, umowiwszy się z dozorcami sąsiedzkimi i celnieyszymi gromadami włościan, ustanowi. W przypadkach zaś niemożności zaradzenia, komisji doniesie, i pomocy w tym od niej żądać będzie. Co się zaś tycze osiewów oraz uprawy roli, gdzieby to zaniedbanym bydź dostrzegł, o przyczynach dowie się natychmiast, i zaradzić postara się, albo w niesposobności z siebie, komisją o tym uwiadomić. Lasy, mianowicie handlowe, w majątkach Rzpłtey, w najbliższym zawiadywaniu i opiece dozorców będą, z przestrzeganiem nieuproszczenia onych, lub nieporządnego drew wycinania; iedno tak, ile iak i komu skarbowa zwierzchność swoim rozrządzeniem ogólnym, lub szczególnym pozwoleniem zapewni.

8vo. O uczynionych już geometrycznych pomiarach majątności w dozorze swoim leżących wiadomość powziawszy, od dziedziców, zastępców, albo dzierżawców o kopię mapy tego pomiaru z woli i powagi rządu dopomni się; a iak o rekwizycyi swojej w tey mierze, tak o zadofyc uczynieniu oney komisji porządkowej doniesie.

9no. Gościńce pocztowe i drogi publicznejsze do miasteczek parafialnych lub targowych, mosty na nich, groble i przeprawy, ogólnym obywatelów kosztem, w obrębie dozoru wyporządzić się niezwłocznie mające, staraniu dozorczy miejscowego oddają się; a ten dopilnuie, aby na przyzłość każdy dziedzic, łącznie z włościanami reparacye na gruncie swoim takowych dróg, mostów, grobel, przepraw, iak nayporządniey utrzymywał, zachowując pilnie w exekucyi tego wyporządzenia dróg, miarę, oraz spółośby i kondycye w tey robocie, od komisji porządkowej przepisane, lub przepisać się mające.

10mo. Do pomocy w pełnieniu takowych powinności, mieć będzie w dozorze nauczyciela, którego komisja wybierze i postanowi. Z tym dozorcą znosić się będzie obowiązany; oraz z plebanami iakiegokolwiek bądź obrządku i wyznania, w obrębie dozoru znajdującymi się. Przez wyurzędu swojego onym ukaże, i do pomocy w ogłaszaniu i tłumaczeniu rozrządzeń władzy naywyższy, oraz do oświecenia ludu w materyach, które też rozrządzenia podają, zobowiąże. Z nauczycielem, od komisji danym, obieżdzać będzie okolice swojego dozoru; i w każdym miejscu przed zgromadzonym do kościoła, cerkwi lub dworu ludem, ustawy rządowe ogłosi, ostrzeżenia poczyni, o przypadkach udania się do dozorczy nauczy; powinności między ludem, a miejscowemi ich zwierzchnościami, pod surowością odpowiedzi i kary, do wypełnienia poda. Nauczyciela, iako urzędnika publicznego załeci, nauk iego i rad wszelkich słuchać nakaże.

11mo. Dozorcy ościenni znosić się z sobą mają; równie iak i z nauczycielami, i nawzajem w potrzebach urzędowych wspomagać się. Dozorcy co dni 15. prócz extraordinarynych przypadków, rapporta do komisyy przesyłać są obowiązani, przez ustasrowione przez komisyy między dozorami komunikacye, których samiz dozorcy utrzymania i regularności przestrzegać będą winni.

12mo. Dozorca wybrany ma wykonać na swój urząd przed komisyy przyśleę.

Urzędowaniu iego lat 4. naznacza się; po których upłynieniu potwierdzonym bydz może, lub do innego dozoru obranym. Ponieważ urząd ten nie ma żadney do siebie przywiazaney płacy; przeto zaręcza rząd, iż każdy obywatel, który się sprawi na nim poczciwie, z pożytkiem ludu i z dobrem oyczyny, będzie miał pierwsze prawo do wyższych urzędów, lub do funkcyi publicznych, do których pensya iest przywiazana.

ARTYKUŁ III.

Sposób postępowania dozorców.

1mo. Na wpisywanie sporów i zapytań, które wysłucha i w rezolucyach swoich załatwi; dozorca trzymać będzie protokół. Rezolucye wychodzące z protokołu, będą podpisywane przez dozorcę, z pieczęcią urzędową, w środku której słowa *wolność, całość i niepodległość*, a na okolo, pieczęć dozoru NN. w powiecie NN.

2do. Żadney rezolucyi na jednostronne doniesienie nie wyda.

3tio. Przyniezionej przed siebie skargę srony, i usprawiedliwienie drugiej wysłuchawszy, w protokół zapisze, wraz ze zdaniem swoim; a za przyjęciem od obu sron takowego zdania, sprawiedliwość ukrzywdzonemu nakaze. W przypadku niedopełnienia oney, o zwłokę winnego upomni, a po upomnieniu, nieczyniącego zadosyć, w miarę straty z nieposłuszeństwa wynikającej, ukarze kwotą pieniężną, lub robotą. Dla uniknienia szkodliwej zwłoki, ekucya wyroku dozorczy, zawsze skuteczniona bydz powinna, choćby która srona zaappellowała.

4to. W przypadku appellacyi któreykolwiek srony od sądu dozorczy do komisyy, wydział sprawiedliwości w komisyy sprawę przed siebie wytoczoną roztrząśnie; a po wysłuchaniu, gdy rezolucyą dozorczy utwierdzi, sronę appellującą, zwroceniem strat z appellacyi pochodzących, na rzecz srony drugiej ukarze: w równeyże miarze skarany ma być dozorca, gdyby wyrok iego przez wydział sprawiedliwości był uchylony. Jeśliby dozorca przez iakie względy, lub niedbałe skargi wyrozumienie, uchybił sprawiedliwości, na ówczas w przypadkach mniejszey wagi upomniony, a za okazaniem się złey woli, lub chęci zysków, od urzędowania swojego usunięty zostanie: a to przez publiczne po wszystkich powiatu dozorach ogłoszenie winy iego, i czulości rządowej w ukaraniu przestęptwa.

5to. Dwóch dozorców pogranicznych łącznie z dworem mają rozwiązywać kwestyą między włościaninem tegoż dozoru, a dozorcą w tymże dozorze zachodzącą: w zdarzeniu zaś ważniejszym, ciż dozorcy odeszłą srony wraz z opinią swoją do komisyy.

6to. Dozorca każdy w obrębie dozoru swego naznaczy dni i miejsce, gdzie w przeciągu tygodnia znaydować się będzie, podając przez to mieszkańcom zręczność, udawania się do niego po rezolucye, iakichby żądać mogli.

ARTYKUŁ IV.

Ustanowienie i obowiązki nauczycielów w dozorach.

1mo. Za nauczyciela dozoru wybierze komisyy człowieka z oświecenia, z obyczaiów nieskażonych, i gorliwości o dobro kraju zaleconego, znanego w sąsiedztwie, albo powiecie, i mającego wszędzie dobrą sławę.

Pierwsi tego rodzaju urzędnicy są z powołania i obowiązków w parafiach XX. plebani, oycowie szanowni i nauczyciele ludu. Wszakże można będzie komisyy, jeśliby się iey zdawało, inną osobę upatrzoną lub zaleconą urzędem nauczyciela ludu zaszczyścić. Osoba ta może bydz wybrana, bądź z XX. wikaryuszów, altarzystów przy kościołach mieszkających,

lub kapelanów w dozorze zamieszkałych lub mieszkać mogących. Może być człowiek świecki, byleby miał zalety oświecenia, rozsądku, wolnego od uprzedzeń, obyczajności, łagodności, znajomości krajowych ustaw, ducha patryotycznego z gorliwym przywiązaniem do ojczyzny. Może być iakiegokolwiek bądź stanu, wyznania i kondycyi, byleby wyżej wymienione miał przymioty.

2do. Nauczyciel za tym dozorowy, z obowiązku swojego, będzie pomocą dozorczy, do wykonania zaleceń rządowych: przez tłumaczenie onych ludowi, przez oświecanie i nauczanie go o pożytkach z zachowania ich wypływających. Da poznać skutki rządowej opieki, do wszystkich mieszkańców rozciągającej się, nauczając świętych powinności dla ojczyzny, i wzajemnych obowiązków przyjętych, lub wypływających z stanu, w którym opatrzność kogo postawiła. Tłumaczyć będzie świętość umów i kontraktów, a prawdy z związku towarzyskiego wynikające opierając na nauce religii, ukazywać będzie konieczność obowiązków posłuszeństwa prawu, i bliższym zwierzchnikom swoim, szanowanie własności sędzey dla zabezpieczenia własney. Słowem usiłowaniem nauczyciela będzie, aby się krzewiły sprawiedliwość, uszanowanie prawa, posłuszeństwo zwierzchnościom, zmiłowanie trzeźwość, pracowitość, dobra w wzajemnych umowach wiara, i inne cnoty wiążące iak najmocniey społeczność.

3tio. Wszystkie wyznania w krajach Rzeczypospolitey, założyczone opieką rządową, składają narodową społeczność. Ojczyzna jest matką wszystkich iak ciężary i cierpienia, tak równie między wszystkich dzieli iwoję starożyzną czułość, i dzielić będzie pomyślności. Nauczyciele zatem obowiązani są jednoczyć wszystkich umyśly, i zapalać chęć do wykonania powinności obywatelskiej, tak względem rządu, iak względem ofobistych obywatelskiego braterstwa obowiązków.

4to. Pomagać będzie trokliwie dozorcóm w ułatwieniu sporów, w tłumaczeniu powinności, prostować mylnie opinie, znosić uprzedzenia ludu, obłąkanióm onego zapobiegać i niszczyć oszukujące mamienia; któremi niechętni ludzie, podli albo złośliwi, prostotę włościóm uwodzić mogą, wprowadzając niespokojność, bojaźń, albo nieufność ku rządowej opiece w umyśly łatwowiernego ludu.

5to. Znieść się ze wszystkimi w swoim obrębie będącymi urzędnikami, do oświecenia ludu przeznaczonemi; oraz będzie się porozumiewał z miejscowemi zwierzchnościami, aby wszelką znajdował pomoc i zręczność zafiągnięcia wiadomości o opiniach, obyczajach, zwyczajach, wadach, uprzedzeniach i okolicznościach, któreby zamiarowi temu trudność czyniły. W przypadkach wedle rozsądku prawideł postąpi, i bądź dozorczy, bądź komisyy, w niesposobności zaradzenia, doniesie.

6to. Nauczyciela, iak i dozorczy miejsce główne w dozorze będzie od komisyy wybrane; a jeśli bydy może wieś parafialnego kościoła, lub dwór włości, w tym dozorze znaczniey, dokąd zieżdzać obowiązany będzie. Dni zaś te wyznaczy i w dozorze obwieści, w które zgromadzenie ludu licznieyze zbierać się zwykło; iako to niedziela, święto, oraz dni, ile po miasteczkach, targowe.

7mo. Od komisyy zależeć będzie, żądać raportów od samego nauczyciela, prosto do siebie przesyłać się powinnych; albo zalecić mu dawanie onych przez dozorcę, które on z swoimi do porządkowey komisyy odsyłać będzie.

8vo. Obiektem raportów nauczyciela będą: 1mo. Opinie błędne, szkodliwe, prostowanie onych, lub wyniszczenie. 2do. Powolność ludu w zachowaniu, albo upor w przyjęciu ustaw lub prawideł podających się. 3tio. Przeszkody z okoliczności osób, miejsca, czasu i uprzedzeń, oświecanie ludu trudniących. 4to. Pomoc, iaka z przyłożenia się innych nauczycielów jest, lub bydy może żądana. 5to. Trudności, iakie przez prywatnych, lub przez rząd usunięte bydy mogą. 6to. Nałogi, lub szkodliwe zwyczaje; zapobieżenie którym, wyciągać może długiego czasu, albo sposobów twarzych, i powagi rządowey.

9no. Za przykładne odbycie tak ważnego obowiązku, trwającego ciągle przez lat cztery, zaręcza rząd, iż osoby duchowne, które do urzędu nauczyciela dozorowego wezwane będą, onego się podeymą, i z pożytkiem ludu, a z dobrem ojczyzny na nim sprawią się, będą miały prawo do lepszych funduszów kościelnych; a osoby świeckie, do wyższych urzędów, lub do posług, które pensyją są opatrzone. — Dan na sefyy 26. Lipca 1794.

O. T. Mośtowski Prezydujący.

Tomasz Czech Rady najwyższey narodowey sekretarz.

P-18-f-568

20-2028

'KSIĘGOZBIÓR'
MARCINA ZAMOYSKIEGO

4256 -KZ